

ЖАМ Олена

канд. іст. наук, провідний науковий співробітник Музею хліба НІЕЗ «Переяслав» м. Переяслав

ШАКУЛА Валентина

молодший науковий співробітник Музею хліба НІЕЗ «Переяслав» м. Переяслав

ДО ІСТОРІЇ МУЗЕЄФІКАЦІЇ ПАМ'ЯТОК З УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ В МУЗЕЇ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ

У даній статті автори ставлять за мету дослідити історію музеєфікації пам'яток народної архітектури з Українського Полісся – Лівобережного (Чернігівського, Новгород-Сіверського) та Середнього Правобережного (Київського) в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у 60–80-их рр. ХХ ст. Це дванадцять пам'яток: хата з с. Нова Вабля Бородянського району Київської обл.; комплекс будівель лісного кордону (лісна сторожка і сарай); вітряк із с. Мирча Бородянського району Київської обл.; смолокурня і шишкосушарня Капера-Голіцина із с. Розважів Іванківського району; поміщицький будинок із м. Іванків; вітряк із с. Ліски Менського району Чернігівської обл.; вітряк із с. Галиця Ніжинського району Чернігівської обл.; вітряк із с. Ярославець Кролевецького району Сумської обл., водяний млин із с. Гамаліївка Шосткинського району Сумської обл.; будинок із селища міського типу Поліське Поліського району Київської обл., в якому розмістилася експозиція Музею пам'яті Поліського району. Актуальність дослідження визначила відсутність комплексних наукових досліджень, присвячених даній проблемі. Наукова новизна полягає в тому, що вперше дана тема стала об'єктом самостійного, комплексного вивчення. В основній частині в хронологічній послідовності описана історія музеєфікації пам'яток

із досліджуваного регіону. *Методологія дослідження спирається на принципи науковості, системності. Застосовано історико-порівняльний, хронологічний та статистичний методи структурного аналізу, використання яких дозволило систематизувати джерельну інформацію, визначити видовий склад пам'яток, їхній науковий потенціал. У висновку дано оцінку досліджуваним пам'яткам. Інформація, пов'язана з ними, має важливе значення для поглиблення подальших досліджень історії Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці.*

Ключові слова: *Переяслав-Хмельницький державний історичний музей, Українське Полісся, експедиція, пам'ятка архітектури, польові дослідження, музеєфікація.*

TO THE HISTORY OF MUSEUM EFFICIENCY OF MONUMENTS FROM THE UKRAINIAN POLISSYA IN THE MUSEUM OF FOLK ARCHITECTURE AND LIFE OF THE MIDDLE DNEIPER REGION

In this article, the author aims to explore the history of museification of monuments of folk architecture from Ukrainian Polissya – Left Bank (Chernihiv, Novgorod-Siversky) and Middle Right Bank (Kiev) in the Museum of folk architecture and life of the Middle Dnieper in the 60–80's. These are twelve sights: a house from the village of New Wable of the Borodyansky district of the Kiev region; complex of forest border buildings (forest gatehouse and barn); windmill from the village of Myrcha, Borodyanka district, Kyiv region; tar and cone dryer Kapera-Golitsyna from the village of Entertainment of Ivankiv district; landowner's house from Ivankiv; windmill from the village of Liski, Minsk district, Chernihiv region; windmill from the village of Galicia, Nizhyn district, Chernihiv region; windmill from the village of Yaroslavets, Krolevets district, Sumy region, water mill from the village of Gamaliyivka, Shostka district, Sumy region; a house from the town of Poliske, Polissya district, Kyiv region, which houses the exposition of the Museum of memory of Polissya district. The relevance of the study was determined by the lack of comprehensive research on this issue. The scientific novelty is that for the first time this topic has become the object of independent, comprehensive study. The main part describes the history of museification of monuments from the study region in chronological order. The research methodology is based on the principles of scientificity, systematization. Historical-comparative, chronological and statistical methods of structural analysis were used, the use of which allowed to systematize the source information, to determine the species composition of monuments, their scientific potential. The conclusion evaluates the researched monuments. Information related to them is important for deepening further research into the history of the Museum of folk architecture and life of the Middle Dnieper.

Key words: *Pereyaslav-Khmelnytsky State Historical Museum, Ukrainian Polissya, expedition, architectural monument, field research, museification.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. У Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (м. Переяслав) експонується 12 споруд XIX ст. із Українського Полісся, які посідають вагоме місце у музейній колекції пам'яток дерев'яної народної архітектури (вся збірка нараховує 107 пам'яток) і досі не були об'єктом самостійного, вивчення. Відсутність комплексних наукових досліджень, присвячених даній проблемі, й визначила актуальність цього дослідження. Мета статті: дослідити історію музеєфікації пам'яток народної архітектури з Українського Полісся – Лівобережного (Чернігівського, Новгород-Сіверського) та Середнього Правобережного (Київського) в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у 60–80-их рр. XX ст.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Важливою частиною експозиції Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини є нерухомі пам'ятки архітектури (житлові, господарські, громадські, сакральні, виробничі), що були поширені в селах Середньої Наддніпрянщини у XIX – на поч. XX ст. На території скансену (24,5 га) розміщено понад 300 музейних об'єктів і 107 пам'яток народної дерев'яної архітектури XVII – сер. XX ст. З них вісім перевезені із Українського Полісся – Лівобережного (Чернігівське, Новгород-Сіверське) та Середнього Правобережного (Київське). Це самобутній і архаїчний регіон України, де збереглося багато автентичних нерухомих пам'яток архітектури, предметів домашнього вжитку, знарядь праці, традиційний одяг і прикраси, вироби народних майстрів, твори народного мистецтва тощо.

Серед численних експедицій Переяслав-Хмельницького державного історичного музею (далі ПХДІМ), організованих в 60–80-х рр. XX ст., одне з пріоритетних місць зайняло Українське Полісся. Збір етнографічних предметів і пошук пам'яток народної архітектури були пов'язані зі створенням у 1958 р. етнографічного відділу, а в 1964 р. – першого українського скансену – Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Обидві музейні структури потребували експозиційного наповнення. Зі зрозумілих причин,

першою була обстежена територія Переяслав-Хмельницького р-ну. У наступні десятиліття музейні працівники провели ще сотні експедиційних досліджень в різних регіонах України, серед яких особливо результативними виявилися експедиції на Полісся: на Лівобережне (Чернігівське, Новгород-Сіверське) та Середнє Правобережне Полісся (Київське).

Не можна сказати, що порушена нами проблема не привертала до себе увагу дослідників, проте комплексно пам'ятки з Поліського регіону ще не розглядалися. До сих пір в поле зору дослідників потрапляли тільки окремі пам'ятки і музейні предмети, що надійшли до музею з території досліджуваного регіону. У 2017 р. опублікована стаття О. М. Жам у співавторстві з Н. Л. Заїкою, присвячена музеєфікації хати із с. Вабля Бородянського р-ну Київської обл. [1]. В низці публікацій згадується про пам'ятки млинарства з Полісся, представлені у переяславському скансені [2; 3; 4]. В статті Н. О. Юхименко розповідається про будинок із СМТ Поліське, в якому розмістився Музей пам'яті Поліського району [14].

Серед пам'яток з Поліського регіону першою, у листопаді 1965 р., була перевезена хата 80-х рр. XIX ст. із с. Вабля Бородянського р-ну Київської обл., в якій влітку 1919 р. знаходився штаб 19-ї бригади Г. І. Котовського. Історія музеєфікації цієї пам'ятки висвітлена нами у окремому дослідженні [1]. Після того, як пам'ятка була змонтована, музейні працівники приступили до оформлення інтер'єру. Із обстановки збереглися стіл і лави, інші предмети хатнього начиння необхідно було відшукувати у поліських регіонах. З цією метою в експедицію у Чорнобильський та Іванківський райони Київської обл. виїхали очільник переяславського скансену М. І. Жам, завідувачка фондами Є. С. Нестеровська, науковий працівник О. І. Юзвікової (наказ № 34 від 27.09.1966 р.) [7]. В ході експедиції були придбані судник з полицею, лави «канапеї», божниця, скриня, колиска, солом'яні ємкості для зберігання зерна, тарілки декоративні, горщики, сільниці та інші предмети домашнього побуту, що згодом були представлені в експозиції хати. Значна увага була приділена художньому оформленню хати. Було відомо, що стіни та піч хати раніше були

розписані. Старожили села підказали, що розписи нагадували малюнки відомої поліської художниці М. О. Приймаченко. З метою вивчення особливостей декорування «поліських» хат Є. С. Нестеровська 27–30 червня здійснила відрядження до художниці в с. Болотня Іванківського р-ну (наказ № 18 від 27.06.1966 р.) [7]. Майстриня надала ескізи найпоширеніших поліських орнаментів, а також замальовки тих орнаментів, які прикрашали хату її батьків, коли вона ще була дитиною. На їх основі О. І. Юзвікова відтворила розписи у хаті з с. Нова Вабля.

Першим із Новгород-Сіверського Полісся до музейної колекції потрапив вітряк кінця ХІХ ст. із с. Ярославець Кролевецького району Сумської обл. Про те, що у Ярославі є вітряк повідомив житель цього села В. Д. Коваленко. У 1968 р. він написав: «Товарищи Сикорский и Жам! Что же Вы не едете в с. Ярославец по ветрянную мельницу? Неужели Вы упустите момент? Спешите приобрести такой экспонат. У Вас такого нет. Прошу Вас не теряйте время, действуйте побыстрее. Внутри мельницы все в сохранности, она под замком. Прошу Вас быстрее шевелитесь» [11]. 10.07.1968 р. комісія в складі завідувача філіалом музею просто неба М. І. Жама, головного реставратора П. Ф. Щербина та техника-будівельника І. Г. Міненка склала акт обстеження техніко-конструктивного стану вітряка з с. Ярославець. До кінця року вітряк було перевезено до музею.

З 1969 р. розпочалося систематичне дослідження Полісся з метою виявлення пам'яток народної архітектури. Першою була командирована 25–28 червня Л. С. Кузьменко у Макарівський р-н Київської обл. з метою виявлення водяного млина (наказ № 28 від 25.06.1969 р.) [8]. Домовитися про передачу водяного млина музею не вдалося.

Але вже за місяць музейним працівникам вдалося умовити керівництво Мирчанського лісгоспагу передати музею комплекс будівель лісного кордону поч. ХХ ст. 29 липня 1969 р. у с. Мирча Бородянського р-ну Київської обл. командировано О. Я. Костенка для оформлення документів на передачу пам'яток (наказ № 33 від 28.07.1969 р.) [8]. 19 серпня 1969 р. для демонтажу та

перевезення лісної сторожки виїхала бригада реставраторів на чолі з директором музею М. І. Сікорським із водіями І. І. Теслею, М. І. Петрунею (наказ № 37 від 18.08.1969 р.) [8]. У грудні 1969 р. до музею був перевезений сарай лісного кордону. Організовували його перевезення П. Ф. Щербина, А. Ф. Федоренко, М. І. Петруня (наказ № 61 від 13.12.1969 р.) [7].

У жовтні 1969 р. науковці ПХДІМ (М. І. Жам, О. І. Юзвікова, В. А. Юзвіков, Т. А. Козачковська, В. П. Шаблевський, Л. С. Кузьменко) взяли участь у першій пошуковій експедиції Державного музею народної архітектури та побуту Української РСР. Експедиція тривала 1–10 жовтня й була спрямована на Чернігівське Полісся. До маршруту були включені села Козелецького, Менського, Соснівського, Новгород-Сіверського, Прилуцького районів Чернігівської обл. Мета експедиції – пошук і збір предметів музейного значення, пам'яток народної архітектури для київського скансену [5]. На х. Ліски Менського р-ну виявили унікальний вітряк «голландку» середини ХІХ ст., що мав вигляд могутньої рубленої, з обтесаних осинових кругляків, восьмигранної з вертикальними стінами башти. Вітряк із с. Ліски відносився до найдавніших типів вітряних млинів і мав добрий стан збереження, тому зацікавив науковців обох скансенів. Та, за домовленістю між сторонами, пам'ятка дісталася переяславському музею народної архітектури та побуту. Для перевезення вітряка 15–20 листопада 1969 р. було командировано водіїв М. І. Петруню та Ф. Ф. Федоренка з двома автомобілями та завідувача відділу етнографічного музею під відкритим небом по реконструкціям конструктивних деталей народних споруд ХVІІІ–ХІХ ст. П. Ф. Щербину (наказ № 57 від 13.11.1969 р.) [8]. 1.12.1969 р. комісія в складі завідувача філіалом музею просто неба М. І. Жам, завідувача відділу етнографічного музею під відкритим небом по реконструкціям конструктивних деталей народних споруд ХVІІІ–ХІХ ст. П. Ф. Щербини та техника-будівельника І. Г. Міненка склала акт про стан збереження пам'ятки. На поч. 1970 р. пам'ятка була змонтована на території скансену.

Під кінець роботи спільної експедиції переяславських і київських музейників на Чернігівщину, проведеної 1–10 жовтня 1969 р., в с. Галиця Прилуцького р-ну був виявлений ще один вітряк. В серпні 1970 р. комісія на чолі з М. І. Жамом провела перемовини з правлінням колгоспу «КІМ» села Галиця про можливість передачі вітряного млина для експонування в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини і після отримання попередньої згоди здійснила обстеження техніко-конструктивного стану пам'ятки (акт обстеження від 10.08.1970 р., комісія у складі завідувача філіалом музею просто неба М. І. Жам, замісника директора по будівництву П. Ф. Щербина та головного реставратора В. М. Сулими).

Наказом № 50 від 8.10.1970 р. по ПХДІМ для демонтажу галицького вітряка була командирована бригада в складі: І. І. Теслі, Ф. Ф. Федоренка, М. І. Петруні, В. П. Шаблевського, М. Ф. Заболотного, В. С. Савенка, О. С. Горбенка, яка за вісім днів розібрала вітряк і перевезла у музей [8].

У липні 1971 р. до музею перевезено вітряк із с. Мирча Бородянського р-ну Київської обл. Він збудований наприкінці ХІХ ст. на кошти заможного селянина у Бородянському маєтку графа Й. А. Шембека, одного з найбільших землевласників Київської губернії. 16 червня 1971 р. вітряк обстежила комісія у складі завідувача «філіалом музею просто неба» М. І. Жама, замісника директора по будівництву П. Ф. Щербини та головного реставратора В. М. Сулими. Було з'ясовано, що у вітряка вдосконалений мелючий механізм, окрім жорен, встановлено пристрій для «петлювання» (просіювання) борошна. В музейній колекції такого вітряка не було, тому музейні працівники були зацікавлені в його музеєфікації. Але домовитися з правлінням колгоспу с. Мирча про передачу вітряка музею з першого разу не вдалося. Вітряк був діючим: в ньому мололи зерно колгоспники та мешканці навколишніх сіл, коли була відсутня електроенергія. Через місяць, 19–23 липня, у Бородянській районн були відряджені Т. А. Козачковська і Г. І. Слюсар з тим, щоб умовити керівництво колгоспу передати вітряк до музею (наказ № 19 від 10.07.1971 р.) [8]. Г. І. Слюсар (в заміжжі Козій) пригадувала, що вони

отримали також завдання оглянути в цій місцевості, в с. Дружня, поліську хату сер. XIX ст., складену із напіврозколотих колод, і домовитися про передачу її музею. Першого дня умовити голову колгоспу с. Мирча про музеєфікацію вітряка не вдалося. Наступного дня жінки розділилися: Т. А. Козачковська – поїхала в с. Дружня оглянути хату і переговорити з керівництвом центральної садиби радгоспу «Дружнянський» про передачу хати музею, а Г. І. Слюсар – направилася на засідання правління колгоспу с. Мирча, яке скликав голова колгоспу, щоб спільно обговорити прохання музейних працівників. Знову довелося доводити необхідність музеєфікації вітряка і врешті-решт вдалося переконати колгоспників передати його музею.

У 1972 р. із Новгород-Сіверського Полісся перевезений, встановлений та реконструйований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини водяний млин із с. Гамаліївка Шосткинського району Сумської обл. Збудований на початку XIX ст. на кошти громади цього села, яка згодом продала цей млин монастирю. За конструкцією наливний. В основі три вали. Два вали обслуговували 2 жорнові постави, один вал – крупорушку. Історія музеєфікації цього млина висвітлена нами в 2014 р. у статті «Монастирський водяний млин із с. Гамаліївка Шосткинського району Сумської обл. в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (досвід перевезення та експонування)» [3].

Наступним із зони Полісся було музеєфіковано будинок дрібно-помісного дворянина з с. Старовичі Іванківського району Київської обл. у 1973 р. Він збудований місцевими майстрами наприкінці XIX ст. В цей час Старовичі – невелике власницьке село в Радомислівському повіті Київської губернії, розташоване за 57 верст від Радомисля та за 93 версти від Києва. В цей час у селі нараховувалося лише 154 двори, жителів 877 осіб, числилася 3081 десятина землі, діяли одна школа грамоти, два вітряки, одна кузня [13, с. 1241]. Кому саме належав будинок, встановити не вдалося. За Л. І. Похилевичем в середині XIX ст. село належало чотирьом поміщикам: Францу Медведському (свою частку продав підполковнику Матосю Шишкову), Адаму Сенчковському,

спадкоємцям Емілії Джержановської та спадкоємцям Іоанни Лотоцької [12, с. 165]. На рубежі ХІХ–ХХ ст. село належало поміщикам Василю Федоровичу Демичу, Вірі Іванівні Вельц, Василю Єремійовичу Риндіну і невелика частина – селянам [13, с. 1241]. Більшість власників маєтку в Старовичах – представники польської, білоруської та литовської шляхти. З 1917 р. в приміщеннях колишнього панського маєтку в с. Старовичі і, зокрема у зазначеному будинку, базувався протиепідемічний загін Розважівської волості, 1 квітня 1921 р. за рішенням радянського керівництва про переведення закладів Товариства Червоного Хреста в підпорядкування Наркомздраву реорганізований в Розважівську районну лікарню на 25 ліжок [6]. З сер. 30-х рр. ХХ ст. й до часу виявлення пам'ятки будинок належав Старовичанському лісництву, яке входило до Іванківського держлісгоспу Київського лісгосподарського об'єднання «Київліс» (створене у 1936 р.). В ньому розміщувалася контора лісництва.

23–27 липня 1973 р. в Іванківський р-н виїхали директор музею М. І. Сікорський, заступник директора з наукової роботи М. Н. Єрмольєв, старший науковий працівник О. І. Юзвікова, реставратор Ф. С. Чирка та водії І. І. Тесля, М. І. Петруня (наказ № 34 від 06.07.1973 р.) [9]. Вони мали оглянути поміщицький будинок в м. Іванків, який виявили учасники попередніх експедицій, та узгодити організаційні питання з його перевезення до скансену в Переяславі. Через два тижні для демонтажу і перевезення цієї пам'ятки в м. Іванків виїхала бригада у складі науковців М. І. Жама, Є. М. Харіна, В. І. Слюсара, реставраторів О. О. Вовка, Л. В. Кизуба, О. С. Горбенка, В. Є. Пономаренка, В. С. Сулими, В. П. Отечка, Ф. Ф. Дарди, О. С. Дем'яненко, О. В. Марченка, О. С. Помойницького, В. І. Клявова, М. П. Сабодахи, Ф. С. Чирки та водіїв І. І. Теслі, М. І. Петруні (наказ № 35 від 02.08.1973 р.) [9]. Роботи тривали 5–15 серпня. Перевезенням пам'ятки займалася група музейних реставраторів на чолі із П. Ф. Щербиною у складі реставраторів: В. П. Отечка, А. П. Кравченка, В. Ф. Сулими, Ф. Ф. Дарди, П. А. Красовського,

Г. Г. Кулічевського, М. І. Яреми, В. П. Кизуба, О. І. Вовка, М. І. Тарапона, О. С. Горбенка.

В той час як реставратори розбирали будівлю, Г. І. Козій та В. В. Нікітіна обстежили навколишню місцевість і натрапили на шишкосушарню Капера-Голіцина початку ХХ ст., яка використовувалась для добування насіння із хвойних порід дерев. Керівництво Розважівського лісництва погодилося передати пам'ятку музею. Відразу, 21–24 серпня, вона була перевезена. У наказі № 36 від 16.08.1973 р. з цього приводу зазначено: «Командирувати в Іванківський р-н по розбиранню сушарні терміном на три дні з 21 по 24 серпня 1973 р. бригаду в складі: І. І. Теслі, М. І. Петруні, Ф. С. Чирку» [9].

На початку наступного року, 8–10 січня 1974 р., до музею з Іванківського р-ну були перевезена смолокурня. Роботи виконали музейні реставратори В. П. Отечко, П. В. Бутник, В. С. Сулима, Ф. С. Чирка, А. Ф. Федоренко, О. О. Вовк, О. С. Горбенко, П. І. Шитік, І. Д. Перепелиця, В. М. Гура, М. О. Ярема, М. Палочка, В. П. Тарапон, Рубахін. Перевезли смолокурні музейним транспортом водії І. І. Тесля, М. І. Петруня (наказ № 1 від 02.01.1974 р.) [10].

У 2003 р. до переяславського скансену перевезена ще одна пам'ятка архітектури із Київського Полісся – житловий будинок із селища міського типу Поліське Поліського р-ну Київської обл. Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 р. Поліський р-н Київської обл. зазнав радіоактивного забруднення. 27 населених пунктів району було відселено. Жителі Поліського переселилися до м. Переяслава-Хмельницького. Переселенці, члени організації «Поліське земляцтво», Б. А. Андрієвський, О. Ю. Пироговський, О. М. Гончаренко та ін., запропонували директору НІЕЗ «Переяслав» М. І. Сікорському створити у місті Музей пам'яті Поліського району. Той, у свою чергу, запропонував знайти у Поліському р-ні хату, перевезти її до музею й використати для музею. У 2002 р. в СМТ Поліське, по вул. Лермонтова, 14 було виявлено будинок, типовий для етнографічної зони Полісся. Раніше в ньому проживала родина телемайстра В. Попруги, яка виселилася в м. Ірпінь. Він його і збудував у 1961–1963 рр.

Роботи по демонтажу, перевезенню і встановленню будинку в музеї виконали члени організації «Поліське земляцтво». Кошти на це виділили колишні жителі смт Поліське: О. Ю. Пироговський і О. М. Гончаренко. 24 квітня 2004 р. у цьому будинку було відкрито Музей пам'яті Поліського району [14, с. 159–162].

Таким чином, результатом активної й плідної науково-пошукової роботи Переяслав-Хмельницького державного історичного музею на Правобережному і Лівобережному Українському Поліссі у 60–80-х рр. ХХ ст. стала музеєфікація 12 пам'яток народної архітектури: хати з с. Нова Вабля Бородянського району Київської обл.; вітряка, лісної сторожки, сараю із с. Мирча Бородянського р-ну Київської обл.; поміщицького будиноку з м. Іванків Київської обл.; шишкосушарні й смолокурні з с. Розважів Іванківського району Київської обл., водяного млина із с. Гамаліївка Шосткінського району Сумської обл., вітряка із с. Ліски Менського району Чернігівської обл., вітряка із с. Галиця Ніжинського району Чернігівської обл., вітряка із с. Ярославець Кролевецького району Сумської обл., будинку із СМТ Поліське Поліського р-ну Київської обл. Кожна з цих пам'яток є важливою складовою духовних надбань народу, предметною історією, яка несе в собі багату й різнобічну інформацію. У своїй сукупності ці пам'ятки розкривають найрізноманітніші аспекти історії, культури, економіки, архітектури краю. Збереження, дослідження, охорона і популяризація всього комплексу пам'яток із Полісся, а також інших регіонів України, у переяславському скансені є важливим завданням науково-дослідницької, пам'яткоохоронної роботи Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Їх вивчення допоможе більш повно уявити широкий спектр матеріальних і духовних виявів життя мешканців Полісся – одного з найбільш архаїчних культурних регіонів України. Отримані результати можуть бути використані для підготовки узагальнюючих і спеціальних досліджень, присвячених цьому регіону.

Список використаних джерел та літератури

1. Жам О. М., Заїка Н. Л. До історії музеєфікації хати 2-ї пол. ХІХ ст. із с. Вабля Бородянського району Київської області в Музеї народної архітектури та

побуту Середньої Наддніпрянщини. *Минуле і сучасне Волині й Полісся. Етнографічне музейництво в Україні і на Волині*. Науковий збірник. Випуск 61. Матеріали П'ятої Волинської науково-етнографічної конференції, 27–28 квітня 2017 року, м. Луцьк. Упоряд. Є. І. Ковальчук, Л. А. Мірошниченко-Гусак. Луцьк, 2017. с. 32–35.

2. Жам О. М. Млини Сумщини у Переяславському скансені. *Конотопські читання*. Зб. наук. пр. / Ред. кол.: Верба Н. П. (гол. ред.), Акічев Ш. М.; Капустіна І. М. [та ін.]: Відділ культури і туризму. Конотоп. міськ. Рада Сумськ. обл.; Конотопськ. Краєзнав. Музей імені О.М. Лазаревського. Вип. VIII. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2017. с. 78–83.

3. Жам О. М. Монастирський водяний млин із с. Гамаліївка Шосткинського р-ну Сумської обл. в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (досвід перевезення та експонування). *Могілянські читання*. Збірник наукових праць К., 2014. с. 29–34.

4. Жам О. М. Млини Сіверщини у Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Сіверщина в історії України*, вип. 4. Глухів, 2011. с. 451–454.

5. Жам О. М. Спільна експедиція науковців переяславського та київського скансенів на Чернігівщину в жовтні 1960 року: мета, тематика, результати та подальші перспективи (до 50-річчя Музею народної архітектури та побуту України). *Краєзнавство*, № 1. 2019. с. 44–58.

6. Історія розвитку медицини Іванківського району – шлях реформ і успіхів / Лише перевірені цифри та факти – КНП ІРР «Іванківська... // URL: ivankivcrl.org > [bez-rubryky](#) > [istoriya-medycyny-ivankivskogo-rajo](#).

7. Книга наказів Переяслав-Хмельницького державного історичного музею: почато 02.01.1965 р. закінчено 05.05.1969 р. [Рукопис] / [Переяслав-Хмельницький державний історичний музей] – [1965–1969].

8. Книга приказов исторического музея г. Переяслав-Хмельницкий: начато 6.05.1969 г. окончено 29.03.1972 г. [Рукопис] / [Переяслав-Хмельницький державний історичний музей] – [1969–1972].

9. Книга наказів Переяслав-Хмельницького державного історичного музею: почато 03.04.1972 р. закінчено 11.10.1973 р. [Рукопис] / [Переяслав-Хмельницький державний історичний музей] – [1972–1973].

10. Книга наказів Переяслав-Хмельницького державного історичного музею: почато 15.10.1973 р. закінчено 03.07.1975 р. [Рукопис] / [Переяслав-Хмельницький державний історичний музей] – [1973–1975].

11. Лист В. Д. Коваленка М. І. Сікорському та М. І. Жаму (1968 р.) // Архів О. М. Жам.

12. Похилевич Л. И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / собрал Л. Похилевич. Киев: В тип. Киево-Печер. лавры, 1864. – [2], V, 763 с.

13. Список населённых мест Киевской губернии / Издание Киевского губернского статистического комитета. К.: Тип. Ивановой, аренд. А. Л. Поповым, Спасская, 10, 1900. 1976 с.

14. Юхименко Н. О. Історія створення музею пам'яті Поліського району Київської області. *Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Український науково-інтелектуальний простір: реалії та перспективи розвитку»*. Збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2011. с. 159–162.

REFERENCES

1. Zham, O. M. & Zaika N. L. (2017). Do istorii muzeifikatsii khaty 2-yi pol. KhIKh st. iz s. Vablia Borodianskoho raionu Kyivskoi oblasti v Muzei narodnoi arkhitektury ta pobutu Serednoi Naddnyprianshchyny [To the history of museification of the house second floor XIX century from the village of Bable of Borodyansky district of Kyiv region in the Museum of folk architecture and life of the Middle Dnieper region] // *Mynule i suchasne Volyni y Polissia. Etnohrafichne muzeinytstvo v Ukraini i na Volyni. Naukovyi zbirnyk. Vypusk 61. Materialy Piatoi Volynskoi naukovo-etnohrafichnoi konferentsii, 27–28 kvitnia 2017 roku, m. Lutsk. Uporiad. Ye. I. Kovalchuk, L. A. Miroshnychenko-Husak. Lutsk. s. 32–35 [in Ukrainian].*

2. Zham, O. M. (2017). Mlyny Sumshchyny u Pereiaslavskomu skanseni [Mills of Sumy region in Pereiaslav scansen] // *Konotopski chytannia. Zb. nauk. pr. / Red. kol.: Verba N. P. (hol. red.), Akichev Sh. M.; Kapustina I. M. [ta in.]: Viddil kultury i turyzmu. Konotop. misk. Rada Sumsk. Obl.; Konotopsk. Kraieznnav. Muzei imeni O.M. Lazarevskoho. Vyp.VIII. Nizhyn: PP Lysenko M. M. s. 78–83 [in Ukrainian].*

3. Zham, O. M. (2014). Monastyrskyi vodiani mlyn iz s. Hamaliivka Shostkynskoho r-nu Sumskoi obl. v Muzei narodnoi arkhitektury ta pobutu Serednoi Naddnyprianshchyny (dosvid perevezennia ta eksponuvannia) [Monastery water mill from the village of Gamaliyvka, Shostka district, Sumy region (experience of transportation and exhibition)] // *Mohylianski chytannia. Zbirnyk naukovykh prats K. s. 29–34 [in Ukrainian].*

4. Zham, O. M. (2011). Mlyny Sivershchyny u Muzei narodnoi arkhitektury ta pobutu Serednoi Naddnyprianshchyny Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav» [Mills of Sivershchyna in the Museum of folk architecture and life of the Middle Dnieper region of the National historical and ethnographic reserve «Pereiaslav»] // «Sivershchyna v istorii Ukrainy», vyp. 4. Hlukhiv. s. 451–454 [in Ukrainian].

5. Zham, O. M. (2019). Spilna ekspedyttsiia naukovtsiv pereiaslavskoho ta kyivskoho skanseniv na Chernihivshchynu v zhovtni 1960 roku: meta, tematyka, rezultaty ta podalshi perspektyvy (do 50-richchia Muzeiu narodnoi arkhitektury ta pobutu Ukrainy) [Joint expedition of scientists of Pereiaslav and Kyiv scansens to Chernihiv region in October 1960: purpose, theme, results and further perspectives (to the 50th anniversary of the Museum of folk architecture and life of Ukraine)] // *Kraieznnavstvo, № 1. s. 44–58 [in Ukrainian].*

6. Istoriiia rozvytku medytsyny Ivankivskoho raionu – shliakh reform i uspikhyv / Lyshe perevireni tsyfry ta fakty – KNP IRR «Ivankivska... // URL: ivankivcrl.org › bez-rubryky › istoriya-medytsyny-ivankivskogo-rajo [in Ukrainian].

7. Knyha nakaziv Pereiaslav-Khmelnyskoho derzhavnoho istorychnoho muzeiu: pochato 02.01.1965 r. zakincheno 05.05.1969 r. [Rukopys] / [Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi istorychnyi muzei] – [1965–1969] [in Ukrainian].

8. Knyha prykazov ystorycheskoho muzeia h. Pereiaslav-Khmelnyskyi: nachato 6.05.1969 h. okoncheno 29.03.1972 h. [Rukopys] / [Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi istorychnyi muzei] – [1969–1972] [in Ukrainian].

9. Knyha nakaziv Pereiaslav-Khmelnyskoho derzhavnoho istorychnoho muzeiu: pochato 03.04.1972 r. zakincheno 11.10.1973 r. [Rukopys] / [Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi istorychnyi muzei] – [1972–1973] [in Ukrainian].

10. Knyha nakaziv Pereiaslav-Khmelnyskoho derzhavnoho istorychnoho muzeiu: pochato 15.10.1973 r. zakincheno 03.07.1975 r. [Rukopys] / [Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi istorychnyi muzei] – [1973–1975] [in Ukrainian].

11. Lyst V. D. Kovalenka M. I. Sikorskomu ta M. I. Zhamu (1968 r.) // Arkhiv O. M. Zham [in Ukrainian].

12. Pokhylevych, L. Y. (1864). Skazaniya o naselennykh mestnostiakh Kyevskoi hubernyy yly Statystycheskye, ystorycheskye y tserkovnye zametky o vsekh derevniakh, selakh, mestechkakh y horodakh, v predelakh hubernyy nakhodiashchyksia [Legends about the populated areas of the Kiev province or Statistical, historical and church notes about all villages, townships and cities located within the province] / sobral L. Pokhylevych. Kyev: V typ. Kyevo-Pecher. lavty, 1864. [2], V, 763 s. [in Russian].

13. Spysok naselennykh mest Kyevskoi hubernyy [List of populated areas of the Kiev province] / Yzdanye Kyevskoho hubernskoho statystycheskoho komyteta. K.: Typ. Yvanovoi, arend. A. L. Popovym, Spasskaia, 10, 1900. 1976 s. [in Russian].

14. Iukhymenko, N. O. (2011). Istoriiia stvorennia muzeiu pamiaty Poliskoho raionu Kyivskoi oblasti [Historu of creation on the museum of memory of Polissya district of Kyiv region] // Materialy III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii «Ukrainskyi naukovo-intelektualnyi prostir: realii ta perspektyvy rozvytku». Zbirnyk naukovykh prats. Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2011. s. 159–162 [in Ukrainian].

Рецензенти:

Кучер В.І., д.і.н., професор
Уткін О.І., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 23.12.2021 р.